

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

ФИЛОЛОГ

ЧАСОПИС ЗА ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ И КУЛТУРУ

PHILOLOGIST

JOURNAL OF LANGUAGE, LITERARY AND CULTURAL STUDIES

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

VI/2012

О ЗНАЧЕЊУ НЕКИХ ГЛАГОЛА ГОВОРЕЊА У ЊЕМАЧКОМ И СРПСКОМ ЈЕЗИКУ¹

Апстракт: Будући да сваки језик подлијеже утицају различитих историјских кретања, духовних праваца и нових друштвених структура, може се претпоставити да је том утицају генерално највише изложена лексика. При томе важну улогу имају контакти с другим народима и културама. Настајање нове и нестајање старе лексике, као и промјене у значењу већ постојеће, јесте директан исход ових помјерања. У раду се анализира помјерање у значењу и стилу неких глагола говорења у њемачком и српском језику.

Кључне ријечи: *verba dicendi*, помјерање у језику, позајмљенице, семантичка адаптација, семема, стил.

1. Помјерање у језику

Д а је језик динамична величина, а не статична, најјасније се огледа у промјенама које сваки језик у свом историјском развоју пролази. Ријеч је овдје о промјенама које се одвијају на неколико равни: на фонетској, морфолошкој, творбеној, синтаксичкој и семантичкој. Овај процес преобликовања, губљења или формирања нових језичких елемената познат је у њемачком језику под термином *Sprachwandel* (= помјерање у језику). А то значи слjedeће: а) да долази до стварања нових ријечи, тзв. неологизама; б) неке друге бивају потиснуте, застаријевају или изумиру, тзв. архаизми; ц) неке се пак посуђују из других језика, те с обзиром на реализовану или нереализовану адаптацију у језику циљу говоримо о *позајмљеницама* или о *страним ријечима*; д) неке већ постојеће ријечи улазе у нове контексте, па сходно

томе долази и до промјене у значењу (Schippan 1992: 241).

Проучавање овог феномена, будући утемељено на дијахроном истраживању, спада прије свега у домен историјске лингвистике (Bergmann 2005: 165). Представници бројних лингвистичких праваца, почев од Шлајхера, преко младограматичара, структуралиста, генеративиста, па све до социолингвиста, поставили су различите теорије о овом проблему (Schütte 1996: 20).

Помјерање у језику настаје као резултат различитих, језичком систему иманентних *интерних* и *екстерних фактора*, који се међусобно прожимају, али и истовремено одређују смјер даљег помјерања (Schütte 2005: 24). Обично се као један од интерних фактора наводи *економичност*, чиме се заправо мисли на принцип вербалне комуникације уз минимум језичког материјала. Ријеч је овдје, рецимо, о тенденцији да се комплексније форме и структуре замјењују мање комплексним. При томе се помјерена могућност минимализације јези-

¹ Овај рад је настао у оквиру истраживања на докторским студијама језика и књижевности на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу код менторке проф. др Божинке Петронијевић.

чког материјала детерминише унутар самог језика.

Када се говори о екстерним факторима, мисли се прије свега на *утицај* који један језик има на други, а који може бити обостран или једностран. Међутим, оно што се не смије занемарити јесте културноисторијска позадина и друштвени контекст ових језичких додира (политичке, привредне, културне, научно-техничке везе), па се може рећи да ће друштвена и културна доминација једне земље нужно проузроковати и једнострану интерференцију. И интерни и екстерни фактори су прагматски мотивисани, односно условљени различитим комуникационим потребама и интенцијама говорника.

Истраживање у овоме раду ће се базирати на *глаголима говорења* (*verba dicendi*) са заједничким коријеном у њемачком и српском језику. У којој мјери је дошло до помјерања у значењу, односно до пражњења или пуњења неким новим семантичким компонентама српске у односу на њемачку ријеч, и коначно, у којој мјери је дошло до помјерања у стилу, питања су на која ће се у овоме раду покушати дати одговор.

Корпус овога рада чине примјери ексцерпирани из штампе, дневне и седмичне, као и њихових електронских издања, белетристике, али и разних форума.

2. Позајмљенице

Процес лексичког позајмљивања је један од начина проширења лексичког фонда. *Позајмљенице* су ријечи страног поријекла које су се потпуно прилагодиле језику примаоцу, а то се огледа у *фонетској, морфолошкој и семантичкој адаптацији* (Kluge 1999: 21). *Семантичка адаптација* подразумијева обликовање значења позајмљеница према потребама језика циља. А то значи да је: а) значење позајмљенице једнако изворном; б) значење позајмљенице уже него

у изворној форми; ц) значење шире него у језику даваоцу. У случају да се ријеч преузима у оригиналу, не говори се више о позајмљеници, него о *страној ријечи* или *туђици*.

Два су начина лексичког позајмљивања: *директан* и *индиректан* (Schirrap 1992: 263). Директан начин уласка нових ријечи настаје услед додира два језика, продирањем нових појмова и предмета. Индиректан се односи на позајмљивање неке стране ријечи преко неког другог страног језика.

Свака позајмљеница, дакле, има функцију *пуњења неке празнине* у језику примаоцу, те њеном употребом говорник прије свега настоји да задовољи одређене *прагматске циљеве*. Често јој је и сврха чисто *стилистичке природе*, па се њоме постиже *варијација* и *сликовитост* израза.

3. Анализа ексцерпираних примјера

Verba dicendi именују вербалне процесе. Они представљају основни инструмент којим се реферише на одређене говорне радње са аспекта њихове друштвене, политичке и културне интеракције. Архилексем ове групе глагола чини у њемачком језику глагол *sagen*, а у српском *рећи*. Обје лексеме су стилски немаркиране и неутралне. Значење оба глагола се може описати на сљедећи начин:

'X чини да Y чује/сазна Z'

при чему X представља емитента, Y реципијента, а Z тему. Емитент, реципијент и тема улазе у лексичко-семантичку структуру ова два глагола, а синтаксичко окружење се огледа у реализацији сљедећих допуна:

sagen/рећи: Dnom (Ddat) Dak

Како овај чин инволвира покретање говорних органа, може се говорити и о реализацији *инструменталне перспективе*, која је у овом случају орална.

(1a) ... а дечак је рекао: „Ја не могу, нисам крштен.“ (*Репортер*, 7. II. 2008, стр. 36)

(1b) „Ich kann an all den Plänen nichts Schlimmes erkennen,“ sagte er in einem Interview mit dem *Stern*.

У примјеру на српском језику није реализована допуна у дативу, али само значење глагола већ имплицира реципијента. У примјеру на њемачком реципијент је инкорпорисан у номиналној фрази *ein Interview mit dem Stern*, у чијој је основи девербативна именица *Interview* с приједлошком фразом *mit dem Stern* као атрибутом, те би, приликом трансформације у вербалну фразу, наведена приједлошка прешла у номиналну фразу у дативу:

→ Er sagte in einem Interview dem Stern...

Ови релациони маркери, емитент, реципијент и тема као и инструментална перспектива (*Pinstr*) константни су код ова два глагола, међутим, ако је ријеч о неким другим глаголима говорења, у први план ће код њих избити модална перспектива (*Pmod*). А то значи да долази до варијације у: а) *квантитету* (да ли неко много или мало прича, рецимо) и б) *квалитету* (тихо или гласно, нпр.).

Ексцерпирани примјери разврстани су на основу њихове модалне перспективе у четири групе: *говорити дуго*; *говорити тихо*; *говорити гласно* и *говорити свечано*.

з.л. говорити дуго [X чини да Y сазна Z (Pinstr=oral. Pmod=kvant.)]

Ријеч је овдје у примјерима на српском језику о глаголу *мљети*, а на

њемачком о глаголу *mahlen* (<идг. *mel- «мљети»). У њемачком глагол *mahlen* не спада у глаголе говорења и има значење:

С1: ситнити, дробити

(2b) Mit der Mühle mahlte er soviel Gold zusammen, daß er die Wände ... (http://www.sagen.at/texte/maerchen/maerchen_deutschland/allgemein/muehlemeresgrunde.html)

које је такође преузето и у српском:

(2a) Одавно се не чује њена бука док је мљела зрна жита... испод воденице, ... (<http://www.montenegrocanada.com/articles/article/6454352/130098.htm>)

Међутим, српски је проширио основно значење овога глагола за још двије семеме:

С2: говорити много, без престанка, безначајне, досадне ствари

(3a) Није причала, дробила је, мљела је 100 на сат. (<http://www.balconn.com/site/hr>)

Често је ово значење проширено семом 'говорити брзо' као и у наведеном примјеру. Овако употријебљен глагол *мљети* саставни је дио *разговорног стила* који карактерише спонтаност, сликовитост и фамилијарност.

С3: сатирати, уништити

(4a) Дубрава наставља мљети супарнике, пао и Трогир. (<http://dnevnohr.com>)

Глагол *мљети* је у наведеном примјеру *фигуративно* употријебљен. Из контекста се овдје препознаје метафора за побједу, за надмоћ једне екипе у односу на другу.

3.2. говорити тихо [X чини да Y сазна Z (Pinstr=oral. Pmod=kval.)]

У српском језику ријеч је овдје о глаголу *мрмљати*, а у њемачком о глаголу *murmeln* (идг. **mormor-*, *murmur-* «жуборити»). Оба глагола имају сљедеће семеме:

С1: жуборити

(5a) Старо мјесто моје! Под сјенкама грана

Радобоља мрмља, вере се и прска;
Мрке хриди стреме високо са страна

Пуне густих зова, смокава и трска.
(*Воденица*, Алекса Шантић, 1908)

(3b) Mach auf, mach auf, doch leise
mein Kind,

Um keinen vom Schlummer zu wecken.

Kaum murmelt der Bach, kaum zittert im Wind

Ein Blatt an den Büschen und Hecken.
(Adolf Friedrich, *Graf von Schack*, 1815–1894)

Судећи према индоевропском коријену, првобитно и основно значење овога глагола је било жуборити. Међутим, данас је оно потиснуто, па глагол *мрмљати* у српском, односно *murmeln* у њемачком, у овом значењу указује на онеобичајен, фигуративан израз. Будући да се ријечи приписују особине живих бића, данас би се овдје могло говорити о *персонификацији* као подврсти метафоре. Синоним је српском глаголу *жуборити*, а њемачком *plätschern*, *rauschen*.

С2: полугласно, тихо и неразговетно говорити

(6a) ...и поче мрмљати само њему разумљиве речи. (Ненад Дуновић, Никанор)

(4b) Er holte wieder Luft, dann murmelte er schnell und undeutlich: 'Wenn Sie mir nur versichern könnten', ... (<http://www.forksbloodbank.de/books>)

(5b) Der Wachmann lehnte gleichgültig an der Sperre und murmelte etwas von einem Dokument. (www.blauhut-journalisten.de)

С3: тихо, полугласно изражавати незадовољство, гунђати

Само српски језик проширује значење глагола *мрмљати* овом семемом.

(7a) У пустињи сва израелска заједница почне мрмљати против Мојсија и Арона. (3) „Ох, да смо помрли од руке Јахвине у земљи египатској кад смо сједили код лонаца с месом и јели круха до миле воље!“ (Библија, Књига изласка. Изл: 16, 2–4)

3.3. говорити гласно [X чини да Y сазна Z (Pinstr=oral. mod=kval.)]

У српском језику ријеч је о глаголу *крештати*, преузетом према њемачком *kreischen* (<срвњ. *krischen* «крештати»). Глагол *kreischen* има сљедеће семеме:

С1: испуштати висок, пискав, храпав и продоран глас (обично о неким птицама)

(8a) Одгонећи са једног краја птице оне су се премјештале на други супротни и подруљиво крештале. (Мевлудин Спахић, *Ломача*, у: *Мост*, бр. 184)

(6b) Der Wald dröhnte und die Vögel kreischen und der Löwe wütete. (<http://jetzt.sueddeutsche.de/texte>)

У свом основном значењу глагол *kreischen* у њемачком и *крештати* у

српском нису глаголи говорења. Наведеним глаголима се опонашају звукови из природе, те је у овом случају ријеч о *ономатопеји*.

**С2: пјевати, викати, говорити
крештавим гласом**

- (9a) Овај манијак... напао нас је... хтјео нас је опљачкати – крештала је дјевојка. (<http://inicijativa.org/konkurs>)
- (7b) Aber ich liebe ihn doch und er mich auch, kreischte sie.
- (8b) James, kreischte sie wütend und sprang in ihrem Zebrafetzenschlafanzug aus dem Bett.

За разлику од претходног значења глагола *kreischen*, односно *крештати*, овдје јесте ријеч о глаголу говорења, тачније, ономатопејски глагол употребљен је као глагол говорења којим се указује на неке особине говора, на начин изговора и боју гласа. Ријеч је овдје о *прегнанцији* као подврсти метафоре (Ковачевић 1999: 32). Међутим, будући лексикализована, она овдје нема поетску или експресивну функцију, она има само комуникативну функцију, ријеч је, дакле, о полисемној лексеми.

С3: шкрипати

У српском језику је извршена адаптација само прве двије семеме, али не и треће.

- (9b) Als der Zug bremsen musste, kreischten die Räder.
- (10b) Meist von morgens sieben bis nachts um elf Uhr knallten die Rambahöcke oder kreischten die Motorsägen. (<http://www.focus.de/panorama/boulevard>)

У наведеним примјерима на њемачком ријеч је о метафоричкој употреби глагола *kreischen*. У овоме случају су евидентне конотативне семантичке компоненте, те метафора, односно *персо-*

фикација као њена подврста, има естетску функцију.

**3.4. говорити свечано [X чини да Y
сазна Z (Pinstr=oral. Pmod=kval.)]**

Ријеч је овдје, у примјерима на српском, о дуративном глаголу *декламовати* и његовој префигурираној перфективној варијанти *издекламовати*, а у примјерима на њемачком то је глагол *deklamieren* (<лат. *declamare* «гласно, изражајно говорити»). Оба глагола имају заједничке сљедеће семеме:

**С1: изражајно интерпретирати,
говити неки литерарни текст,
рецитовати**

- (10a) „Мала Милица, сироче сентомашко, без оца и мајке, декламовала је са посебним чувством песму Стевана Каћанског 'Ој, облаци'“ (<http://www.srbobran.net>)
- (11b) Er deklamierte die unsterblichen Verse nach dem Motto „Kürze - Würze“, rezitierte gleichsam „für die Galerie“, und würzte so seine Zeichenstunden ungemein besonders in den Randstunden des Schulunterrichts. (<http://www.feuerbach.de>)

С2: говорити говорничким, реторским тоном

- (11a) „Ко бјези од славе, слава га прогони“, декламовао је имитирајући подругљиво хахамов глас, пугте приче. (<http://www.bhdani.com>)
- (12b) „Diese Stimme hat es in sich. Sie ist scharf, spitz und unverkennbar weiblich. Eine Tochter hebt zu sprechen an – aber was heißt schon zu sprechen: sie spottet, hetzt, zetert, singt, kichert, schimpft, schwärmt, deklamiert, agitiert und zieht

sämtliche Register der aristotelischen Redekunst.“ (<http://www.forum-kultur.com>)

С3: говорити празне фразе, фразирати

- (12a) Издекламовао је све речи које је до тог тренутка научио: „I Iraq very good. America out, imigration. Thank you.“ (<http://www.teklareka.com>)
- (13b) Unbekümmert darum, was sein Kollege zur Mohikaner-Frage gesagt hat, декламиерт er: „Slawische Indianer sind wir.“ (SZ, 8. 7. 2008, str. 15)

Њемачки језик, међутим, проширује значење глагола *deklamieren* сљедећом семемом:

С4: јасно и гласно нешто рећи

- (14b) Was wohl passieren würde, wenn die Queen vor das britische Parlament träte und декламираerte: „Meine Regierung will die Burka verbieten!“ (<http://www.presseurop.eu>)

4. Закључак

Мљети – мрмљати – крештати – декламовати у српском језику, као и *turmeln* – *kreischen* – *deklamieren* у њемачком, проширују као глаголи говорења основно значење у односу на архилексем *рећи/sagen* додатним семантичким компонентама, односно, релационим маркерима емитент, реципијент, тема придружује се и модална перспектива. Семантичке разлике истовремено прате и различите стилистичке, јер свој стилогени потенцијал, свој пуни смисао и естетску функцију они остварују у конкретној реализацији.

На ексцерпираним примјерима уочљиво је помјерање у значењу у неколико смјерова:

- а) нека ријеч уласком у нове контексте добија потпуно ново значење које представља контрастивну вриједност базичном значењу (*мљети*);
- б) у пренесеном значењу, у фигуративној употреби или разговорном стилу ријеч модификује унеколико основно значење (*крештати/kreischen*, *декламовати/deklamieren*);
- в) првобитно значење неке ријечи уступа мјесто неким новим значењима која маркирају неутралан и стандардан стил, а првобитно се истовремено и даље користи, али у фигуративној употреби (*мрмљати/turmeln*).

Литература

1. Bergmann, Rolf (2005), *Einführung in die deutsche Sprachwissenschaft*. Heidelberg: Winter Universitätsverlag.
2. Kluge. *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache* (1999), Berlin – New York: De Gruyter.
3. Ковачевић, Милош (1999), *Стилистика и граматика стилских фигура*. Крагујевац: Кантакузин.
4. Schippan, Thea (1992), *Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache*. Tübingen: Niemeyer.
5. Schütte, Dagmar (1996), *Das schöne Fremde: anglo-amerikanische Einflüsse auf die Sprache der deutschen Zeitschriftenwerbung*. Opladen: Westdeutscher Verlag.
6. Schwarz, Monika, Jeanette Chur (2004), *Semantik*. Tübingen: Narr Studienbücher.

ZUR BEDEUTUNG EINIGER VERBEN DES SPRECHENS IN DER DEUTSCHEN UND SERBISCHEN SPRACHE

Zusammenfassung

Da jede Sprache Einflüssen verschiedener Phasen der historischen Entwicklung, verschiedener geistiger Leitungen und neuer gesellschaftlicher Strukturen unterliegt, kann davon ausgegangen werden, dass diesen Einflüssen am meisten die Lexik unterliegt. Dabei spielt das Aufrechterhalten von Kontakten mit anderen Völkern und Kulturen eine bedeutende Rolle. Das Entstehen einer neuen und das Verschwinden der alten Lexik, genauso wie auch Änderungen in der Bedeutung der bestehenden Lexik sind von diesen Bewegungen direkt beeinflusst. In der Arbeit werden Änderungen der Bedeutung und des Stils einiger Verben des Sprechens in der deutschen und serbischen Sprache analysiert.

filolog@unibl.rs